

Ingen skola är en ö

- En studie av förutsättningarna för projekt med närproducerad skolmat på Sollerö skola

No school is an island

- A study of the conditions for projects with locally produced food at Sollerö elementary school

Sigrid Sjösteen

Ingen skola är en ö

- En studie av förutsättningarna för projekt med närproducerad skolmat på Sollerö skola

No school is an island

- A study of the conditions for projects with locally produced food at Sollerö elementary school

Sigrid Sjösteen

Handledare: Elisabeth Wollin Elhouar, Södertörns högskola,
Institutionen för historia och samtidsstudier

Examinator: Örjan Bartholdson, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2015

Omslagsbild: Potatisplockning på Sollerön. Källa: Sollerö skolas fritids. Publicerad med tillstånd av Marie Persson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Sollerö skolodlingar, lokal påverkan, handlingsutrymme, närproduktion, offentlig upphandling, strukturerings teorin

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Sedan nästan tjugo år arbetar pedagoger och kökspersonal på Sollerö skola med projekt som syftar till att öka miljömedvetenhet hos eleverna och servera dem närproducerad och näringsrik skolmat. Detta arbete består bland annat av odlingar där skolpersonal, elever och föräldrar tillsammans odlar potatis, lök, morötter och rotsaker till skolmåltiderna. Många av de engagerade i verksamheten uttrycker dock att de upplever motstånd från skolledning och kommuntjänstemän, vilket leder till frustration och osäkerhet kring verksamhetens framtida överlevnad. I denna uppsats undersöker jag hur de engagerade i verksamheten påverkas av Mora kommuns policy för verksamheten, hur viktigt skolledningens stöd är för verksamhetens fortlevnad, samt vilka strategier de engagerade använder sig av för att påverka sina förutsättningar. För att försöka förstå detta har jag vid två tillfällen besökt Sollerön och de platser som är aktuella för verksamheten, intervjuat sju personer som är eller har varit aktiva i Sollerö skolodlingar samt deltagit i ett verksamhetsmöte. Med avstamp i Giddens struktureringsteori diskuterar jag hur kommun och skollednings brist på en aktiv policy gentemot arbetet med skolmaten påverkar förutsättningarna för verksamheten negativt; den blir beroende av de individer som för tillfället befinner sig på interna och externa nyckelpositioner; de engagerades tillit till kommuntjänstemän och skolledning minskar och de upplever en ökad otrygghet i sin vardag. Dock visar jag även hur bristen på aktiv policy kan skapa utrymme för mina informanter att påverka det system inom vilket de agerar och hitta långsiktiga strategier för verksamhetens överlevnad och utveckling. Slutligen diskuterar jag standpunkten att denna negativa påverkan inte är avsiktlig från kommunen och skolledningens sida, utan är en oförutsedd bieffekt av deras försök att förhålla sig till sina ramverk och riktlinjer.

Nyckelord: Sollerö skolodlingar, lokal påverkan, närproduktion, handlingsutrymme, offentlig upphandling, struktureringsteorin

Abstract

Since nearly twenty years, pedagogues and kitchen staff at Sollerö elementary school have been working with projects that aim at increasing environmental consciousness among the pupils as well as providing them with nutritious, locally produced food. Part of this work consists in growing potatoes, onions, carrots and root vegetables to be prepared for the school lunches; this is being done in cooperation between school staff, pupils and parents. Many of those engaged in this work express that they are experiencing resistance from the school management and municipality officials they encounter, which has led to feelings of frustration and insecurity regarding the future survival of these projects. This thesis investigates how my informants are affected by the municipality's policy regarding their project, the importance of support from the school management, and what strategies my informants use in order to influence the conditions of their project. In order to understand this, I have visited Sollerön twice, interviewed seven people who are active in the project, and participated in one of the project's meetings. Building on Giddens' theory of structuration, I discuss how the lack of a distinct policy with the school management and municipality regarding Sollerö school's work with school meals affects the conditions of the project in a negative way; it becomes dependent on the individuals who occupy key positions internal and external to the project; my informants' trust toward municipality officials and school management is decreasing and they experience an increased insecurity in their everyday lives. However, I also show how this lack of policy can create the opportunity for my informants to influence the system within which they act, which can allow them to find long-term strategies of securing the future survival and development of the project. Finally, I discuss the viewpoint that this negative impact is not intended on the part of the municipality officials and school management, but is an unintended consequence of their attempts to work within the given frameworks and guidelines.

Key words: Sollerö School, local practice, crop cultivation, local production, public procurement, theory of structuration

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	6
1.1 Syfte och frågeställning	8
2 Tillvägagångssätt	9
2.1 Urval, avgränsning och etiska hänsynstaganden.....	11
2.2 Informanterna	14
2.3 Teoretiska utgångspunkter	15
3 Den lokala kontexten.....	16
3.1 Sollerö skola	16
3.2 Skolodlingarna	19
3.3 Odlingsgruppen	23
4 Diskussion och Analys	25
4.1 Tillit till systemets experter.....	26
4.2 Sårbarhet för förändring: vikten av rätt individ på rätt plats.....	32
4.3 Kontinuitet och ontologisk (o-)trygghet	35
4.4 När tilliten tryter – strategier för överlevnad, förändring och långsiktighet	37
4.5 Oavsiktliga konsekvenser	42
5 Slutord	46
Referenser	48
Tryckta källor.....	48
Icke tryckta källor	49
Intervjuer	49

1 Inledning

Det låter exotiskt och idylliskt, snudd på utopiskt. En skola där föräldrar och elever tillsammans odlar en stor del av den mat som behövs till förskole-, låg- och mellanstadiebarnens luncher. Skolkökspersonalen ställer villigt upp på det extra arbete som krävs med tvättning och behandling av de ekologiska grönsakerna. Vissa år är skolan nästan helt självförsörjande på potatis, morötter och lök, medan de andra år får komplettera med inköpta varor. På hösten plockar barnen bär som kökspersonalen gör sylt av, äppelmoset kommer från Solleröns egna fruktträd och öns jaktlag säljer allt vilt som fälls på ön till skolan. Sollerö skolodlingar vilar på en värdegrund av närproduktion och ekologisk, där föräldrarna vill ge sina barn det bästa och mest hälsosamma de bara kan. Och inte bara föräldrarna – hela odlingsprojektet startades 1998 på initiativ av den ansvariga för skolköket med en önskan om att förbättra kvaliteten på den mat som serveras till skolbarnen. Denna önskan syns också i kökspersonalens strävan efter att i största möjliga mån komplettera den egenodlade maten med närproducerade och ekologiska råvaror.

Att barn ska få näringsrik, ekologisk och vällagad mat kan för vissa tyckas vara en självklarhet och många föräldrar skulle nog gärna se att deras skolor lade mer resurser på den mat deras barn äter. Ett sätt att försäkra sig om vilken mat ens barn äter kan vara att själv engagera

sig i produktionen av den. Detta kan skapa givande nätverk med liktänkande i närområdet och öka glesbygdskommuners attraktionskraft när föräldrar söker sig till en viss miljö just med anledning av denna möjlighet, vilket är fallet på Sollerön där skolodlingarna varit en viktig faktor i vissa familjers beslut att flytta dit. Skolpersonal och föräldrars engagemang i odlingar och inköp av lokala råvaror skulle kunna bädda för ett uppsving för både lantliga och stadsnära kommuner, vilka kan profilera sig genom hälsosam skolmat, lokal gemenskap och bra förutsättningar för kommunens primärproducenter. Så varför finns det så få verksamheter av detta slag i Sverige?

När jag pratar med några av dem som är engagerade i skolodlingarna får jag antydningar om att verksamheten står inför stora utmaningar, större än att bara ordna fram odlingsmark eller få föräldrar att dyka upp på de gemensamma arbetsdagarna. Dessa utmaningar verkar ligga i de strukturer som verksamheten ofrånkomligen måste förhålla sig till: lagar gällande central matsedel och inköspolicy, samt kommuntjänstemännens tolkning av dessa lagar. Jag påbörjade denna uppsats med ansatsen att undersöka förutsättningarna för den odlingsverksamhet som bedrivs i anslutning till Sollerö skola, men insåg redan vid mina första kontakter med engagerade föräldrar och skolpersonal att skolans miljö- och hållbarhetsarbete sträcker sig långt **bortanför** skolodlingarna och att även det övriga miljöarbetet påverkas av hur kommundienstjänstemän och skolledning förhåller sig till dessa frågor. Parallellt med skolodlingarna gör kökspersonalen vad de kan för att få köpa in så mycket ekologiskt och närproducerat som möjligt, vilket visar att det uppenbarligen går att hitta sätt att komma runt de strukturer som vid en första anblick kan tyckas hindra dylika initiativ; det är detta jag skulle vilja undersöka närmare.

1.1 Syfte och frågeställning

Mitt syfte är att försöka ta reda på hur viktigt kommunen och skolledningens förhållningssätt är för att en verksamhet som Sollerö skolodlingar, och det övriga arbetet med lokal mat som bedrivs på skolan, skall kunna fortsätta på lång sikt. Med anledning av detta ställer jag följande frågor:

- På vilket sätt påverkas de som är aktiva i Sollerö skolodlingar eller engagerade i skolans miljöarbete av Mora kommuns policy gällande deras verksamhet?
- Hur viktigt är skolledningens stöd för att verksamheterna skall fungera?
- Vilka strategier använder sig mina informanter av för att påverka det system inom vilket de agerar?

Jag har valt att prata med engagerade i Sollerö skolodlingar delvis för att jag är intresserad av ekologi och närproduktion, men också för att jag anser att verksamheten är ett bra exempel på hur lokala aktörers behov ibland står i kontrast till, och riskerar att hamna i konflikt med, system där människor arbetar under strikta förhållningsregler och individen har stor makt i fråga om tolkningsföreträde och tillämpning av lagstiftning. Genom att undersöka förutsättningarna för just denna verksamhet tror jag att jag kan belysa förhållanden som i mångt och mycket är allmängiltiga för denna typ av projekt runt om i landet (jfr Kvale & Brinkmann 2014:310).

2 Tillvägagångssätt

Det material jag utgår från i min analys har jag samlat in främst genom intervjuer med några av dem som på ett eller annat sätt är engagerade i odlingsverksamheten. Jag har valt informanter utifrån den frågeställning jag vill försöka besvara och har genomfört samtalsliknande intervjuer med öppna frågor för att ge utrymme åt informanterna att lyfta fram punkter de ser som viktiga för möjligheterna och svårigheterna med verksamheten (jfr Kvale & Brinkmann 2014: kap 7). Inför intervjuerna har jag förberett en checklista med de områden jag har velat beröra under intervjun, samt ett antal övergripande frågor att ta avstamp i under samtalet. I den mån jag kunnat har jag uppmuntrat informanterna att exemplifiera och beskriva vad de menar för att få en så precis bild som möjligt av deras erfarenheter, samt under intervjugång försökt sammanfatta det informanterna berättat för att försäkra mig om att jag uppfattat vad de menar (Kvale & Brinkmann 2014:177-178). Intervjuerna har jag genomfört i olika miljöer; tre av informanterna träffade jag i deras hem, en kom till den stuga jag hyrde på campingen första gången jag var där, två föreslog att vi skulle ses i den gamla prästgården där de samma dag skulle hålla ett möte med odlingsgruppen, och en pedagog träffade jag i fritids lokaler så att hon kunde visa mig skolans matsal och jordkällaren där de förvarar sina grönsaker. Fem av intervjuerna var drygt en timme långa medan den

sjätte, då jag intervjuade två informanter, var ungefär två timmar lång. Alla intervjuer spelades in i sin helhet utom den som genomfördes på fritids, eftersom den delvis bestod av en rundvandring i lokalerna. Jag har sedan transkriberat intervjuerna och tematiserat materialet utifrån de huvudsakliga problemområden jag kunnat identifiera med hänsyn till mitt intresseområde.

Under mitt första besök på Sollerön var jag där tillsammans med min pojkvän; då hyrde vi en stuga på Sollerö camping samt cyklar för att lättare kunna ta oss runt på ön och bekanta oss med den. Andra gången jag var där bodde jag hemma hos Susanne, en av dem som för tillfället är mest drivande i odlingsverksamheten och tillika en av mina informanter. Sammanlagt tillbringade jag sex dagar på ön, vilket gav mig tillfälle att se mig om ordentligt och gav mig en känsla av omgivningarna och de människor som lever där. Jag försökte också besöka några av öns turistmål som jag hört talas om och när jag bodde hos Susanne visade även hon mig några av de lokala sevärdheterna. Eftersom jag hyrde cykel under min första vistelse på ön kunde jag röra mig relativt fritt och se stora delar av ön, vilket jag tror gav mig en bättre känsla för den kontext i vilken mina informanter lever.

För att skapa mig en mer ingående bild av hur odlingsgruppen arbetar och hur det praktiska odlingsarbetet är organiserat har jag genomfört deltagande observationer genom att tillsammans med en av mina informanter besöka odlingsmarken; jag har även närvarat vid ett av odlingsgruppens planeringsmöten för att få en tydligare bild av det arbete som föregår sådd och skörd. För att öka min förståelse för Sollerö skolas miljöengagemang och få en bättre känsla för skolans roll i det praktiska odlingsarbetet har jag också, i sällskap med en anställd vid skolan, besökt fritids lokaler, skolans matsal och den jordkällare där grönsakerna förvaras under läsåret. Jag har även läst Mora kommuns strategiska plan för 2011-2014 och kommunplanen för 2015 för

att skapa mig en bild av hur de uttrycker sig kring frågor om miljö och hållbarhet, samt haft ett halvtimmeslångt telefonsamtal med Mora kommuns kostchef för att försöka förstå hur kostenheten förhåller sig till frågan om likabehandling av kommunens skolor. Under mina besök på Sollerön har jag löpande fört fältdagbok för att dokumentera mina observationer och på ett så sannfärdigt sätt som möjligt försöka fånga och återge de intryck och tankar som har uppstått vid mina möten där (jfr Kaijser 2011:58-61).

2.1 Urval, avgränsning och etiska hänsynstaganden

Eftersom jag vill undersöka förutsättningarna för att bedriva denna typ av verksamhet utifrån aktörernas egna perspektiv har det varit viktigt för mig att prata med personer som är direkt engagerade i odlingsverksamheten och som har varit med sedan skolans miljöarbete först påbörjades. För att få olika perspektiv på verksamheten har jag valt att både prata med föräldrar som är aktiva inom odlingsgruppen och de som arbetar på skolan och är insatta i den sidan av verksamheten. Jag har intervjuat fyra av de föräldrar som enligt dem själva är mest drivande i odlingsverksamheten just nu, samt två av de anställda på Sollerö skola som var med och tog initiativ till projektet i slutet av 90-talet. Utöver dessa har jag även intervjuat en tidigare rektor på Sollerö skola, som var med under den tid när skolan hade egen budget och som både engagerade sig i odlingsverksamheten och genomförde en mängd energisparåtgärder på skolan.

Sollerö skolodlingar är en dynamisk verksamhet där mängden aktiva medlemmar varierar; de har ingen officiell hemsida eller presentation av vilka som är med i projektet. Därför har jag delvis utifrån en artikel om verksamheten i Sveriges Natur 2013, delvis utifrån skolodlingarnas Facebook-grupp, identifierat vad som verkar vara nyckelpersoner i

verksamheten. Vid samtal med dem har jag sedan frågat om de kan visa mig vidare till andra verksamma som skulle kunna vara intresserade av att prata med mig. På så vis har jag delvis själv styrt rekryteringen av informanter utifrån den information jag haft tillgång till, delvis låtit den styras av dem jag fått kontakt med, men ständigt med tanke på vilka informanter som kan vara relevanta för att jag skall kunna besvara min frågeställning (jfr Teorell & Svensson 2007:84-87; Kaijser 2011:45).

Eftersom omfattningen på en uppsats av den här storleken begränsas av både tid och utrymme har jag också varit tvungen att begränsa antalet informanter. Med tanke på att utgångspunkten för min studie är de lokala aktörernas perspektiv på odlingsverksamheten och skolans utvecklingsarbete, samt strategierna de väljer efter sina förutsättningar, kändes det naturligt att främst intervjua de som är eller har varit engagerade i verksamheten. Av samma anledning har jag låtit bli att intervjua representanter från kommunen, trots att de skulle kunna ge en större helhetsförståelse av situationen från båda perspektiv. Jag hade velat prata med skolans nuvarande rektor för att få hennes bild av relationen mellan skolan och odlingarna, men har inte lyckats komma i kontakt med henne och har därför tvingats avstå.

Mitt val av ämnesområde grundar sig i ett personligt intresse för självhushållning och ekologi, samt för relationen mellan lokala behov och den (eventuella brist på) frihet som definieras av den svenska lagstiftningen och dess utövande; detta gör att jag under hela processen har försökt vara uppmärksam på de avtryck mina egna värderingar riskerat att lämna på insamling, bearbetning och analys av materialet (jfr Kvale & Brinkmann 2014: kap. 15). Jag är också medveten om att den information jag har fått genom samtal med mina informanter grundar sig på deras egna erfarenheter och upplevelse av verkligheten och att den alltså inte speglar *en enda*, objektiv bild av världen. Ibland

har uppgifter jag fått av en person stått i kontrast till det någon annan sagt; i de fallen har jag fått försöka bedöma i vilken utsträckning mina informanter kan tänkas ha insikt i just det ämne som motsägelserna gäller (ifall det inte framgått av vårt samtal) och vad som kan bero på skillnader i hur en situation upplevts eller tolkats av informanterna. Lyckligtvis har denna typ av problematik varit sällsynt under intervjuerna och i de fall där jag fått motstridiga uppgifter har det ofta varit uppenbart att någon av informanterna besitter större sakkunskaper i den aktuella frågan och därmed är mer tillförlitlig, eller att det helt enkelt är en fråga om hur man har tolkat en viss situation. Trots att det ofrånkomligen är så att mina egna värderingar riskerar att färga materialet har de också hjälpt mig i den första kontakten med informanterna; jag tror att mitt sätt att uttrycka mig kring miljö- och hållbarhetsfrågor har underlättat för dem att känna förtroende för mig, vilket gjort att de (enligt min uppfattning) relativt ohämmat har delat med sig av sina erfarenheter.

Alla mina informanter har gett samtycke till att jag i min uppsats använder deras namn samt uppgifter de lämnat, men de förekommer här under fingerade namn i enlighet med de forskningsetiska principer jag har att förhålla mig till (jfr Pripp 2011:80-83; samt Vetenskapsrådet). Däremot har vissa informanter ibland under intervjuerna delgivit mig information som jag bedömer skulle kunna försätta dem i en prekär situation om den offentliggjordes. Därför har jag valt att utelämna vissa uppgifter jag hade kunnat använda för att styrka analytiska poänger (jfr Pripp 2011:80). Eftersom Sollerö skolodlingar såvitt jag vet är unika för Sverige är det inte ett rimligt alternativ för mig att inkludera informationen även om jag anonymiserar platsen och informanterna; dels anser jag inte att det skulle garantera informanternas ”säkerhet” och dels *vill* jag att läsaren skall kunna lokalisera verksamheten för att få mer information om den. På så vis kan denna uppsats

även fungera som en introduktion för andra som är intresserade av eller vill starta liknande projekt.

2.2 Informanterna

Här presenteras informanterna och deras roll i verksamheten översiktligt. Eftersom Sollerön är liten och mina informanter lätta att identifiera har jag valt att endast inkludera information som är relevant för denna uppsats och utelämna sådant som är utmärkande (exempelvis var de arbetar eller hur gamla deras barn är).

Yvonne: fick kontakt med odlingsgruppen via en enkät som skickades ut 2009 och har varit aktiv sedan dess, men deltog inte på arbetsdagar innan hon gick med i odlingsgruppen. Hon säger själv att hon främst är med och organiserar arbetsdagarna. Yvonne har barn på Sollerö skola.

Susanne: har varit med på skolodlingarnas arbetsdagar sedan 2003 och är sedan 2011 varit aktiv i odlingsgruppen. Hon har inte längre barn på Sollerö skola. Susanne har ett stort miljöengagemang och är involverad i flera hållbarhetsprojekt samt odlar hemma.

Daniela: fick kontakt med odlingsgruppen via en enkät som skickades ut 2009 och har varit aktiv i odlingsgruppen sedan dess. Daniela har barn på Sollerö skola. Hon odlar hemma och håller även djur i liten skala.

Monica: gick med i odlingsgruppen 2009 då hon ombads ersätta en person som skulle sluta. Hon har barn på Sollerö skola.

Elisabet: arbetar sedan 1980-talet i köket på Sollerö skola. Hon var en av initiativtagarna till projektet med skolodlingarna i slutet av 1990-talet och har även sett till att skolköket blivit KRAV-certifierat.

Charlotte: arbetar sedan 1980-talet som pedagog på Sollerö skolas fritids och var med när skolodlingarna påbörjades. Hon har länge haft ansvaret för potatisupptagningen och arbetar aktivt med att skapa miljömedvetenhet hos de barn som går på fritids.

Lennart: arbetade 1998-2006 som rektor för Sollerö skola och förskola, men slutade eftersom han tyckte att fokus i verksamheten låg för mycket på att hålla budget och mindre på det pedagogiska uppdraget. Han deltog aktivt vid sådd och skörd och genomförde en mängd energisparåtgärder på skolan.

2.3 Teoretiska utgångspunkter

Mitt material kan förstås utifrån många olika infallsvinklar och beroende på vilken teori jag väljer kommer jag att kunna belysa olika aspekter av problemställningen. Med hänsyn till mitt syfte och de frågeställningar jag vill besvara har jag därför valt att tolka materialet med utgångspunkt i Giddens struktureringsteori. Centrala begrepp i min analys är *system*, *tillit* och *misstro*, *ontologisk trygghet* samt *oavsiktliga konsekvenser* (jfr Giddens 1984, 1996).

3 Den lokala kontexten

3.1 Sollerö skola

Avskild från omvärlden av ett lågt trästaket breder skolgården ut sig, huvudsakligen asfalterad men i den borte änden finns en gräsremsa prydd med två fotbollsmål och ett par halvfärdiga tipiliknande konstruktioner, flätade av ungträd. I ett av skolgårdens hörn tornar två jättelika granar upp sig och på ett par ställen bryts asfaltens monoton av en tall och en asp omkring vilka man byggt bänkar där barnen kan sitta och prata på rasterna. Den grova tallen har brandskador och har sågats rakt av ungefär fyra meter ovanför marken. Skolbyggnaden är ett stort, tvåvånings stenhus med ärtgul fasad som ligger inklämt mellan Coop Konsum och Sollerö kyrka, mitt i Sollerö centrum.

Charlotte möter mig i dörren till skolbyggnaden och föreslår att vi börjar med att titta på jordkällaren där de förvarar grönsakerna från odlingarna. Jag behåller ytterkläderna på och Charlotte går före till ett luggslitet uthus bara ett tiotal meter från den stora skolbyggnaden. Hon stannar framför porten till gaveln på det närmsta uthuset och låser upp den; när hon öppnar porten slår en kylig pust emot mig och jag tittar ner på en stentrappa som slutar tvärt i ännu en trädörr, den här stängd med hasp. Ovanför och runt trappan går en hyllkant i markhöjd, ungefär en halvmeter djup, och på den står massvis av tomma

små trärlårar staplade. En del av dem är mörka och slitna i träet medan andra ser ljusa och nyare ut. Charlotte går ner för trappan och öppnar nästa dörr, och när jag följer efter möter mig en doft av kall jord. Jag kommer in i ett fönsterlöst rum där fler av de små trärlåarna står staplade längs med väggarna, men härinne är de inte tomma utan fyllda med jordig potatis. Vi stannar inte speciellt länge nere i jordkällaren men jag hinner ändå börja huttra lite i min vårjacka, oförberedd på den flergradiga temperaturskillnaden. På vägen upp från källaren berättar Charlotte att det är mellanstadieeleverna som snickrar lårarna i slöjden när de har tid över. Materialet till vissa av lårarna skänktes av en förälder, annat har skolan fått från lokala företag och föreningar.

Inne i fritids stora, ljusa lokaler känns det på samma gång välordnat och öppensinnat. Överallt sitter teckningar uppsatta och på de första anslagstavlorna som möter mig när jag kommer in hänger små böcker och seriealbum som skolbarnen gjort själva. Charlotte berättar om fritids internationella projekt, bland annat ett flaggprojekt vars spår jag kan se på de färgglada flaggor som är fästade i snören i korridorrens tak, och arbetet med att låta barnen skriva och ge ut diktsamlingar som har sålts till förmån för ideella organisationer. Jag får intrycket att en stark helhetstanke genomsyrar fritids verksamhet, att det här inte bara är en förvaringsplats för barn vars föräldrar arbetar sent utan att det pedagogiska miljöarbetet förlängs in i dessa lokaler, eller att de har sitt ursprung här, det är svårt att veta vilket.

I hallen utanför matsalen hänger en stor anslagstavla där förskoleklassens teckningar över vattnets kretslopp och elens väg till huset är uppsatta. Detta är bara en liten del av skolans pedagogiska miljöarbete. Köks- och fritidspersonal på skolan har varit väldigt engagerad i frågan om lokalproducerat. Skolköket är KRAV-certifierat¹ sedan

¹ Sollerö skolas kök har ett (1) KRAV-märke i sin certifiering, vilket innebär att 25 % av de produkter som används i köket skall vara KRAV-godkända. (www.krav.se)

2003 och skolan har genom åren fått en mängd priser för sitt arbete med ökad medvetenhet, energisparprojekt och skolodlingarna; Charlotte har själv fått representera Sollerö skola vid en prisutdelning i Stockholm. När de fått prispengar har pengarna gått in på ett särskilt miljökonto och bland annat använts till att köpa in nya krattor och andra verktyg till rensning i odlingarna. Mellan ungefär 1999 och 2007 drev skolan ett kostprojekt där de hade egen budget och handlade så mycket de kunde närproducerat och ekologiskt; bland annat har de haft en ”pedagogisk ko” som de haft hos en lokal bonde och som efter slakt gått till skolköket.

I matsalen hänger diplom från bland andra Naturskyddsföreningen Dalarna, Världsmiljödagen och Skolmatens miljöpris för grundskolor i Dalarna. Det är diplom som skolan fått för sitt hållbarhetsarbete och arbetet med lokal, ekologisk skolmat. Matsalen ser för liten ut för att kunna rymma de över hundra elever och lärare som finns på skolan och när jag frågar Charlotte om det berättar hon att eleverna vid lunchen delas upp i tre matlag för att alla ska få plats i den lilla matsalen. Varje gång ett nytt matlag kommit in och tagit mat ringer en stor klocka och någonting händer som känns unikt för svenska låg- och mellanstadieskolor: Det blir tyst i matsalen. Under fem minuter är det enda som hörs slamret från bestick mot tallrikar och barn och vuxna som tuggar. Efter fem minuter ringer klockan igen och det är tillåtet att prata. Under dessa minuter hinner de flesta barn, även de som vanligtvis har svårt att varva ned och sitta still, äta upp sin första portion mat och efter det kan de hämta mer om de fortfarande är hungriga. Det är en välbehövlig öronvila för både elever och skolpersonal och fungerar trots att det kan verka näst intill omöjligt att få ett femtiotal barn att sitta tysta och stilla under flera minuter. Arbetet underlättas av att de flesta pedagoger som arbetar på skolan har varit här i flera decennier, vissa ända sedan 1970-talet; de känner varandra väl och är överens om

hur lunchrutinerna skall gå till. Tack vare ett aktivt arbete för att skapa medvetenhet hos eleverna kastas nästan ingen skolmat. Istället för att ta för sig av mat som de inte kommer att orka äta upp börjar eleverna med en liten portion och tar mer om de fortfarande är hungriga. Charlotte skiner av energi och entusiasm när hon berättar att de knappt kan fylla en 5-litershink till hälften med den mat som kastas efter att ungefär 125 elever ätit färdigt.

Det lokala engagemanget och uppslutningen kring Sollerö skola är stort. Elisabet berättar att det på hösten ofta kommer lokalbor till skolan och skänker kartongvis med gurka, squash och frukt från de egna trädgårdarna så att råvarorna kan användas i skolköket. Eftersom det finns många jägare på Sollerön, men små jaktytor, har öns jaktlag bestämt att allt vilt som fålls på ön skall säljas till skolan istället för att fördelas mellan dem. Varje höst har eleverna i hemläxa att plocka två liter bär, en liter lingon och en liter valfria bär, och ta med till skolan där kökspersonalen gör sylt av dem.

3.2 Skolodlingarna

Jag står med Susanne på den åker som en lokal markägare sedan i fjol upplåter åt Sollerö skolodlingar och förundras över mängden sten i den annars luckra, bördiga jorden. Skolodlingar har sitt ursprung i en fundering som började gro hos Elisabet under 1990-talet. Hon berättar att när hon började arbeta i skolköket 1985 ”gjorde man som man blev tillsagd och ingenting annat”. Arbetet innefattade bland annat att tillaga och servera mat vars kvalitet Elisabet alltmer kom att betvivla. När hon började fundera över det faktum att barnen inte kunde säga nej till skolmaten och ville hitta ett sätt att höja dess kvalitet fick hon stöd av Mora kommuns dåvarande kostchef. Resultatet av diskussionerna med henne blev att en skolklass helt sonika vandrade ut i skogen

och satte en hink potatis; på hösten fick de sedan äta upp den och efter det växte odlingsverksamheten lite i taget tills det började en odlingskunnig kokerska på Sollerö förskola. Tillsammans med henne utformade Elisabet idén om skolodlingar på en större skala och kostchefen sade ja till förslaget. Från början hade de odlingslådor ute på skolgården, men så småningom började de förhöra sig om möjligheten att låna mark från lokala markägare och sedan bildades odlingsgruppen² av några engagerade föräldrar.

Vid planering av odlingarna måste mängden grönsaker som behövs till skolan vägas mot den mängd som elever och lärare rimligtvis kan skörda under hösten. Sätter de för mycket kommer de inte att kunna ta upp alla grönsaker, vilket faktiskt har inträffat vid ett par tillfällen – i fjol tvingades de sälja överbliven potatis på rot för att den inte skulle ruttna i jorden. De måste också ta hänsyn till jordkällarens begränsade lagringsutrymme. Eftersom de saknar bevattningssystem för odlingarna sår de främst grödor som inte behöver vattnas på sommaren och de måste också anpassa sig till rådjurens preferenser så att de får behålla skörden. Skolodlingarna förfogar över ungefär 3,7 hektar mark som de får låna av en lokal markägare på fyraårigt kontrakt. Åkern ligger endast några hundra meter från skolan så det är enkelt för eleverna att gå eller cykla dit när det är dags att skörda. Av den totala arealen använder de bara 0,3 hektar till odlingarna – 0,2 hektar till potatis och 0,1 hektar till övriga grönsaker. Tack vare det finns det utrymme att hyra ut rader till privata odlare samt rotera grödorna i en flerårig växtföljd, något som inte varit möjligt tidigare när de hade mindre ytor till sitt förfogande.

Det är främst vid gallring och ogräsrensning som föräldrarna kallas till arbetsdagar. Odlingsgruppen förvarar trädgårdsredskap i en lada i

² Se avsnitt 3.3 för en beskrivning av odlingsgruppen och deras roll i verksamheten.

anslutning till odlingarna och de som har tar med extra verktyg. Vid slutet av varje termin ser skolkökets personal till att baka och frysa in extra fikabröd som någon ut arbetsgruppen sedan hämtar inför arbetsdagarna. Den ur odlingsgruppen som har ansvaret just den veckan ser till att det finns kaffe, te och saft till fikat. Arbete varvas med fika och småprat och de barn som är med leker vid sidan av medan de vuxna rensar eller deltar efter förmåga och humör. När rotsakerna skall gallras brukar de yngre barnen få samla ihop det som de äldre barnen och de vuxna dragit upp. För att undvika missöden brukar någon från odlingsgruppen visa vad som är ogräs och vad som är grödor.

Mot slutet av september är det dags för skörd. Det är viktigt att pricka in torra, soliga dagar för skörden för att minska risken att grödnarna ruttnar. Eftersom det är eleverna som hjälper till med skörden bestämmer man från skolans sida vilka klasser som skall arbeta när, sedan turas de om att gå bort till odlingarna och dra upp morötter där föräldrar har hjälpt till att luckra upp jorden innan, eller plocka potatis bakom upptagaren. Inför skörden är det viktigt att se till att någon finns på plats som har tillgång till bil med släpvagn så att grönsakerna kan fraktas bort; de senaste två åren har ett par föräldrar ur odlingsgruppen hjälpt de vuxna från skolan med skörden. Efter skörd packas potatis och grönsaker i de trälårar som mellanstadieklasserna snickrat i slöjden, därefter får de stå i en ladugård och torka under ett par veckor för att sedan flyttas till den jordkällare som tillhör Konsum och som skolan nu får låna till sina grönsaker. Därifrån får eleverna varje dag hämta in det som behövs till skolköket. Den gula löken förvaras i ett rum i skolans källare där de hängs upp för att torka.

Stödet från lokalsamhället är en viktig framgångsfaktor för odlingarna. Lokalbor ställer upp med maskiner och hjälper till med markberedning, sådd, gödsling och skörd. Den mark där de tidigare odlade morötter, lök och palsternacka ägdes av en man som var morotsentu-

siast och i förfjol kom han fortfarande, nästan 90 år gammal, puttrande med traktorn och gav råd gällande odlingen. Genom dessa kontakter knyts även band över generationsgränserna när man samlas i markägares kök och får en bit lokalhistoria serverad på Sollerömål. Många av de som tidigare hjälpt till är nu för gamla för att kunna låna ut mark eller köra traktor och därför behöver verksamheten hitta yngre samarbetspartners, fördragsvis föräldrar till skolelever, som kan ställa upp när det behövs. Susanne berättar att de har varit i kontakt med en handfull män som är villiga att sköta olika arbetsuppgifter under odlingssäsongen och att de nu försöker göra en tydligare arbetsfördelning. Målet är att det ska finnas en årsklocka där alla inblandade kan se ungefär när åkern skall plöjas eller potatisen kupas, så att alla är medvetna om sin del i arbetsgången och alla arbetsuppgifter utförs. De försöker också ha minst två personer på varje ansvarspost så att verksamheten inte faller ifall en person blir sjuk eller en maskin går sönder.

Eftersom skolodlingarnas utgifter inte inkluderas i kommunens budget har odlingsgruppen alltid löst inköp av utsäde på annat sätt och där har lokalsamhället varit till stor hjälp. I många år har verksamheten fått fröer till både morötter och kålrot donerade av en man som själv var ekobonde och som har hjälpt dem med odlingen. Det enda utsäde som betalats genom skolans budget är sättpotatisen, där man kunnat ta av överbliven potatis från föregående läsår eller köpa ekologisk potatis från en lokal odlare. De år potatisutsädet inte kan tas från skolans överblivna potatis köper de extra sättpotatis på till exempel Granngården, och i år har de beställt rotsaksfrön från ett postorderföretag som säljer ekologiskt utsäde.

Sedan i fjol har de även tillsammansodlingar där privatpersoner kan hyra in sig på odlingsmarken för 100 kronor per rad och får hjälp med markbearbetning och gödsling men skördar själva. Medan skolodling-

arna endast behövde 14 rader till sina grödor förra året hyrdes 17 rader ut till odlingsintresserade privatpersoner. Tanken är att intäkterna från tillsammansodlingarna skall täcka en del av de utgifter odlingsgruppen har för utsäde och drivmedel, vilka under ett år uppgår till mellan 5500 och 7000 kronor. De har även sökt stödrätter för odlingsmarken.

3.3 Odlingsgruppen

Odlingsgruppen består huvudsakligen av föräldrar till elever på skolan. Just nu är de fem som är aktiva och de säger att de egentligen skulle behöva vara några till. Odlingsgruppen träffas mest mellan vår och höst och ligger sedan i vila under vintern tills det är dags för nästa odlingsäsong. I år höll de sitt första möte³ den 29:e april; då var det tänkt att de skulle planera inför sådden, räkna ut hur mycket potatis, morötter, lök och Sollerörot som skall odlas och bestämma hur grödorna skall fördelas på marken. Löpande arbetsuppgifter under odlingsäsongen är att kontakta lokalbor som kan hjälpa till med markberedning, sådd och skörd, samt att kalla föräldrar till de gemensamma arbetsdagarna. Det är även odlingsgruppen som kontaktar och upprättar avtal med markägare som kan tänkas vilja låna ut mark till skolodlingarna. Efter det första mötet kommer de att träffas igen när det är dags för sådd. Vid sådden kan det vara bra att ha lite extra hjälp från föräldrar för att minska den individuella arbetsbördan, men samtidigt måste odlingsgruppen ha översikt över arbetet så att sådden går enligt planering.

För att komma i kontakt med föräldrarna till skolans barn brukar odlingsgruppen säga några ord om verksamheten på föräldramöten, skicka mail, sms och skriva i verksamhetens Facebook-grupp samt sätta upp lappar på Konsum och anslagstavlor runt om på Sollerön.

³ Det var detta möte jag närvarade vid.

Var och en av odlingsgruppens medlemmar har ansvar för en viss föräldragrupp som de kallar till arbetsdagarna genom sms-grupper. De senaste åren har odlingsgruppen försökt att bli bättre på att nå ut med information om skolodlingarna och det arbete de gör, för att öka medvetenheten hos skolans föräldrar. 2009 skickade de ut en stor enkät för att ta reda på vad föräldrarna tyckte om verksamheten och hur de skulle kunna vara med och hjälpa till, exempelvis genom att vara med i odlingsgruppen, rensa, låna ut släpvagn eller köra traktor. Efter den har de skickat ut två kortare enkäter och i fjol gick de ut med ett informationsblad. Information och enkäter skickas ut med hjälp av lärarna på skolan; föräldrar i odlingsgruppen lämnar materialet till lärarna som sedan skickar hem det till föräldrarna via barnen. Fjolårets information skickades även ut via mail och informationsbladen hängdes upp vid barnens hyllor på Solleröns förskola.

Under somrarna delar odlingsgruppen upp arbetet i ansvarsveckor, så att en person hela tiden har koll på hur grödorna växer och kan skicka ut ett meddelande till de andra i gruppen för att tala om när det är dags att kalla respektive föräldragrupp till rensning. För att underlätta arbetet med rensningen arbetar de sedan i fjol med särskilda klassrader, där varje klass har ansvar för att en eller ett par rader blir rensade. På så sätt blir det lättare för föräldrar att veta vad som skall göras och om någon inte har möjlighet att komma på ordinarie arbetsdag kan de istället åka dit när de har tid och snabbt se hur lång rensningen kommit i just deras rader. Det gör det även enkelt att se vilka klassrader som inte rensats alls och den som har ansvar för de föräldragrupperna får då ligga på lite extra för att få dit föräldrar till arbetsdagarna.

4 Diskussion och Analys

Med utgångspunkt i mina samtal med föräldrar ur odlingsgruppen samt nuvarande och före detta anställda på Sollerö skola har jag kunnat identifiera en mängd områden som försvårar för odlingsverksamheten och det allmänna arbete som görs av föräldrar och skolpersonal för att kunna servera näringsrik, närproducerad mat till eleverna. Vid en första anblick kan dessa tyckas vara vitt skilda problemområden men jag anser att de alla springer ur en och samma kärnfråga: bristen på en aktiv policy hos Mora kommun och Sollerö skola, både gällande skolodlingarna och upphandling av råvaror till skolköket. Policy kan ses som de riktlinjer som motiverar och legitimerar förfaranden och beteenden hos anställda på olika arbetsplatser och institutioner (jfr Shore & Wright 1997:5). Men policy är inte bara en neutral metod för att effektivisera förfaranden eller förbättra förhållanden, det är även en reflektion av och ett sätt att styra de värderingar som finns inom en organisation eller nation (ibid:24).

Oavsett om en specifik policy ses som ”bra” eller ”dålig” är det en fördel att policyn *finns*: När en kommun har en uttalad policy finns det möjlighet för både tjänstemän och kommuninvånare att aktivt bemöta och förhålla sig till den. Detta kan göra arbetsgången smidigare och policyn kan även utgöra en plattform att utgå från i de fall man vill bedriva förändringsarbete inom institutionen. I följande avsnitt kom-

mer jag, med avstamp i Giddens struktureringsteori, att diskutera hur bristen på policy påverkar mina informanternas tillit till Mora kommun och Sollerö skolas ledning, hur den försvårar arbetet med att skapa kontinuitet i verksamheten och gör den sårbar för förändring samt hur dessa faktorer sammantagna leder till ökad otrygghet i mina informanternas vardag. Jag kommer även att diskutera några av de strategier som mina informanter tillgriper för att försöka påverka kommun och skolledning i en riktning som underlättar arbetet med skolodlingar och lokal upphandling.

4.1 Tillit till systemets experter

En av konsekvenserna bristen på aktiv policy har för mina informanternas är att deras tillit till kommuntjänstemän och skolledning minskar. *Tillit* är ett centralt begrepp inom struktureringsteorin. I sin vardag måste aktörer förhålla sig till de abstrakta system de kommer i kontakt med. De abstrakta systemen (till exempel utbildningsväsendet) upprätthålls tack vare den tillit aktörerna känner till dem; tilliten skapas vid *tillgångspunkter* där lekmän kommer i kontakt med systemet via dess representanter (Giddens 1996:84). För oss blir tillgångspunkterna en påminnelse om att de abstrakta systemen förvaltas av människor och genom dessa människor kan vi även ifrågasätta systemets legitimitet (Giddens 1996:85-86). Eftersom uppträdandet hos de representanter vi möter påverkar vår tillit till systemet är deras agerande avgörande för upprätthållandet av systemet (ibid.). Representanten måste alltså övertyga oss både om sin egen pålitlighet och pålitligheten hos den expertis hen besitter (ibid.).

Tilliten till abstrakta system är inte uttalad utan manifesteras i vardagslivets rutiner och det är först när tilliten börjar vackla som vi egentligen blir varse dess existens (Giddens 1996:89). Den tillit aktö-

rer känner för systemet präglas både av den erfarenhet de får vid tillgångspunkterna och av eventuell ny kunskap de tillägnar sig inom det aktuella området, vilken kan vara en grund för ifrågasättande av representanternas expertis (Giddens 1996:90). Det är detta som händer bland mina informanter: Bristen på policy gällande skolodlingar har fått deras tillit till kommuntjänstemän och skolledning att börja tryta eftersom de i mötet med dessa systemets representanter upplever systemet som bräckligt och opålitligt.

Sollerö skola bedriver sedan 1990-talet en pedagogisk verksamhet som strävar efter att öka miljömedvetenheten hos eleverna samtidigt som det på initiativ av Lennart genomförts en mängd åtgärder för att minska skolans energianvändning och effektivisera dess processer. De jag har pratat med, både anställda på skolan och föräldrar ur odlingsgruppen, tycker alla att det är självklart att det är såhär svenska skolor *borde* arbeta, både för att säkerställa att våra barn växer upp till vuxna som förstår att förvalta den planet vi lever på *och* för att främja lokalt företagande och ekonomi. Charlotte, som arbetar på fritids, säger till exempel att

man måste påverka barnen så mycket man kan. Skapa den medvetenheten är ju viktig tycker jag. Sen hur länge det håller, det håller kanske några år hos varje individ, det vet jag inte, men nån gång kommer det tillbaka. Och jag menar om man för varje år, om flera kommer tillbaka, då har man skapat ringar på vattnet.

Mina informanter uttrycker dock att den verksamhet de vill bedriva om och om igen stött på patrull i mötet med Mora kommun. De har fått kämpa för att ha sin egen budget och argumentera för värdet i att köpa in lokalt kött och ekologiska grönsaker, samtidigt som de uttrycker att möjligheterna att göra just det minskat under de senaste åren – under år då det i övrigt har blivit *lättare* att ställa specifika krav

vid offentlig upphandling⁴. Kontrasten mellan det engagemang som mina informanter känner för miljö och lokal, etisk matproduktion och det ointresse för samma frågor som kommuntjänstemännen de möter verkar uppvisa väcker mycket känslor och funderingar hos dem jag har pratat med. Eftersom mina informanter anser att de värden de arbetar för borde vara en integrerad del av den offentliga sektorn och att kommunen skall föregå med gott exempel i miljöfrågor uppstår det i mötet stor frustration hos dem. Detta gäller både för skolodlingarna och för skolans arbete med KRAV-certifiering och upphandling av lokalt kött.

Mina informanter uttrycker att de i kontakten med Mora kommun upplever att det finns ett slags likabehandlingsideal som slår mot Sollerö skolas miljöarbete eftersom de andra skolorna inte arbetar på samma sätt med miljö- och hållbarhetsfrågor. När vi pratar om svårigheterna med inköp av lokala och ekologiska råvaror säger Monica att kommunen hade kunnat använda Sollerö skola som ett gott exempel för andra skolor i kommunen att sträva efter men att

vi har ju liksom fått backa istället. Vi har ju varit i framkant och haft jättebra mat och det har gått med plus men nu ska man istället rätta in sig för att alla ska ha lika så, istället för att de andra hade tagit efter oss.

Daniela berättar att hon haft kontakt med Mora kommuns kostchef för att få veta lite mer om vad kommunen har för planer för Sollerö skola och att kostchefen då sagt att det i sådana fall blir ett möte om planerna för *hela kommunen*, eftersom det inte finns några särskilda planer för just Sollerö skola, vilket förstärker mina informanters känsla av att deras arbete och engagemang inte riktigt synliggörs utan försvinner i Mora kommuns strävan efter likabehandling. Det arbete mina informanter bedriver grundar sig i starka värderingar och en uppfattning

⁴ Se t.ex. <http://www.dt.se/opinion/ledare/nu-kan-kommuner-lattare-upphandla-sin-mat-lokalts>

om *hur* en kommun eller skola kan föregå med gott exempel; den upplevda bristen på engagemang hos tjänstemän och rektor blir en grund för tvivel gällande deras kompetens och lämpligheten i att de innehar de poster de har. Charlotte ifrågasätter långsiktigheten i kommunens syn på skolans uppdrag:

De kan tycka att ”det är jättebra det ni gör”, men man ändrar förutsättningarna hela tiden och då blir det ju svårt. Nu till exempel ”ah, nu får ni inte handla närodlat för det blir för dyrt”, men vad har man då för grund i sin miljöpolicy när det gäller mat.

På samma sätt börjar mina informanter betvivla rektorns kompetens gällande det pedagogiska uppdraget, eftersom de anser att hon inte förstår skolodlingarnas pedagogiska mervärde. Vid flera tillfällen har hon tydliggjort att hennes uppdrag är rent pedagogiskt, vilket för mina informanter innebär att hon även borde stötta odlingsverksamheten eftersom den ger eleverna kunskap om både matproduktion och resurshushållning.

Bristen på tillit kan i sin mest grundläggande form definieras som *misstro* (jfr Giddens 1996:97). Misstro kan ta sig uttryck på två nivåer: antingen ställer man sig skeptisk eller negativ till den förutsatta expertisen inom olika system, eller så tvivlar man på att andra aktörers handlingar bottnar i ärliga avsikter. Frånvaron av aktivt stöd och en bra dialog med kommun och skolledning skapar hos mina informanter en misstro mot deras avsikter hos medlemmarna i odlingsgruppen. Denna misstro kommer bland annat till uttryck när de berättar om ett föräldramöte där datautrustning började plockas ned just när det skulle bli odlingsgruppens tur att hålla sin presentation. Tills slut var en personal på fritids tvungen att säga till rektor att odlingsgruppen också skulle vara med. Alla ur odlingsgruppen nämner denna incident när vi pratar om relationen till skolans rektor och Monica uttrycker sina tvi-

vel gällande rektorns intentioner med att säga att de hade ”liksom redan glömt då att vi skulle ju vara med också [...] så då känns det ju redan där...”.

Något annat som mina informanter återkommande nämner är de tio köttdjur⁵ som Mora kommun köpt in och som är tänkta att gå till de offentliga måltiderna när de så småningom slaktas. I sig kan detta vara ett bra initiativ och ett prövande steg mot en mer lokal och självständig matförsörjning, men ställt i kontrast till de nya beskederna från kostenheten om att Sollerö skola fortsättningsvis inte kommer att få köpa en ko på Sollerön⁶, eftersom det är upphandlingsstopp hos det lokala slakteriet Siljans Chark, väcker det hos mina informanter frågor och en känsla av att ha blivit åsidosatta. Monica tycker att ifall kommunen kan upphandla lokala djur, varför skulle inte de på Sollerö skola kunna göra det? Både hon och Daniela ifrågasätter långsiktigheten i projektet och undrar ifall det är tänkt att det skall kunna bli ett växande projekt eller om det handlar mer om vilket intryck kommunen vill ge av sig själv. Den misstänksamhet som mina informanter uttrycker mot kommunens avsikter kan sammanfattas med Danielas kommentar om hur hon tror att de resonerar: ”Då vill man liksom visa att åh vi är så bra, vi tänker miljövänligt”. Elisabet, som har större insikt i kommunens upphandlingsförfarande, berättar att Mora kommun drev igenom den nuvarande upphandlingen precis innan de nya EU-direktiv⁷ kom som gör det lättare att ställa krav på lokala råvaror. Hon berättar att kommunen under ett års tid var utan kostchef och att hon som tillträdde i höstas är positiv till Sollerö skolas arbete med odlingarna och inköp av närproducerade råvaror. Elisabet undrar varför kommunen drev

⁵ Se bl.a. <http://www.dalademokraten.se/dalarna/mora/mora-koper-10-kor>

⁶ Vid samtal med Mora kommuns kostchef får jag veta att Sollerö skola trots allt kommer att få fortsätta köpa ett köttdjur om året av en lokal uppfödare. Se vidare diskussion i avsnitt 4.4.

⁷ Se direktiv 2014/24/EU

igenom den nya upphandlingen precis innan regelverket skulle komma att ändras och säger att ”de lär ju ha vetat som alla andra att det skulle bli ändring”. Samtidigt uttrycker hon misstankar om att det var på grund av den nya kostchefens förestående tillträde som kommunen var så snabb med att sluta nuvarande upphandling: ”Hon som är ny tycker att det vi gör är väldigt bra [...] det kanske var därför de skyndade sig med inköpsavtalen”.

Eftersom kommunen har satt ett totalstopp för upphandling från Siljans chark frågar sig mina informanter också hur kommunen skall gå tillväga för att slakta sina djur när det blir dags; Siljans chark är ju det närmaste slakteriet de har. Charlotte säger att hon inte förstår hur de tänkte när de fattade beslut om upphandlingsstopp från Siljans chark och tillägger att ”jag tror inte att de själva heller har tänkt igenom det där riktigt, på kommunen alltså [...] det verkar synnerligen korkat tycker jag”. Liksom de andra jag har intervjuat ifrågasätter Charlotte kommunens medvetenhet om de bästa sätten att bedriva ett hållbart utvecklingsarbete. Hon berättar att ett projekt *hon* skulle tycka var hållbart vore ifall Mora kommun gick ut med initiativet att minska det omfattande matsvinnet i kommunens skolor, vilket skulle spara både miljö och pengar. Hon jämför det med en familjeekonomi där man köper ett kilo köttfärs, äter hälften och slänger resten och undrar varför ett sådant ohållbart beteende accepteras på kommunens skolor.

Dessa exempel visar hur mina informanters tillit till systemets experter har börjat vackla, vilket även yttrar sig i ett ifrågasättande av rektorns kompetens inför det pedagogiska uppdraget och kommuntjänstemännens kunskapsunderlag inför beslutsfattande. De visar också misstro mot intentionerna bakom både rektor och kommuns handlingar, vilket blir synligt när de frågar sig ifall rektorn medvetet ”glömde bort dem” på ett föräldramöte, ifall det enda syftet med kommunens tio köttdjur är att försöka bättra på sin image och varför de var så

snabba med att sluta den nuvarande upphandlingen innan de fick en ny kostchef som är uttalat positiv till lokal upphandling.

4.2 Sårbarhet för förändring: vikten av rätt individ på rätt plats

En annan av konsekvenserna som avsaknaden av policy har för skolodlingarna och kökspersonalens strävan efter att upphandla lokalt är att dessa verksamheter vilar på en bräcklig grund, vilken endast utgörs av de individer som för tillfället är engagerade i verksamheterna. I nuläget är det avgörande för skolodlingarnas fortsatta existens att personalen i skolköket på eget bevåg tar på sig det merarbete det innebär att laga maten från grunden, att Mora kommuns kostchef är positivt inställd till närproducerad och ekologisk mat, att det finns föräldrar som drar planeringslasset i verksamheten samt någon från skolans sida som samordnar skörd och potatisupptagning på hösten.

Under den tid Lennart var rektor fanns ett uttalat positivt förhållningssätt där ny personal informerades om att odlingarna fanns och vad som förväntades av lärare och elever vid skörden, men det förhållningssättet verkar ha försvunnit med honom. Mina informanter uttrycker alla att verksamheten fick mycket stöd under den tid som Lennart var rektor för Sollerö skola men att detta stöd i nuläget inte finns. Lennart vurmade för verksamheten och berättar att när potatisen skulle upp var det en "helig dag" då han deltog vare sig han hade viktiga konferenser att gå på eller ej. Han säger att han brukade vara noga med att prata lite om odlingarna vid föräldramöten och att han de gånger han nyanställde personal gjorde klart för nya pedagoger vilka skolans värden och verksamheter var. Den nuvarande rektorn, som arbetat sedan 2008, verkar däremot inte dela Lennarts syn på odlingarna som en ordinarie del av skolans verksamhet. Yvonne berättar att de från odlingsgruppens sida försökt bjuda in henne till möten för att

skapa en dialog, men att det varit svårt eftersom hon inte är intresserad. Om den nuvarande rektorn säger Yvonne att ”hon är inte särskilt hjälpsam som vi [i odlingsgruppen] uppfattar det”. Ifall skolan haft en policy som tydligt sade att skolodlingarna var en del av skolans verksamhet skulle det ha varit mindre viktigt vem som för tillfället är rektor; det stöd mina informanter uttrycker att de behöver skulle vara en integrerad del av systemet.

Mina informanter uttrycker att en nyckel i verksamheten är att de som arbetar på skolan, främst i skolköket men även som pedagoger, delar verksamhetens värderingar och accepterar det merarbete det innebär att laga råvaror från grunden. I nuläget är det inga problem eftersom den som arbetar i skolköket var med och startade odlingarna, men det finns ingenting som säger att den person som tar över när hon slutar kommer att var lika entusiastiskt inställd till verksamheten. Susanne säger att

det är *väldigt* viktigt att kokerskorna är drivna. Så att nu känns det ju oroligt när Elisabet letar nytt jobb. Väldigt oroligt [...] eftersom rektorn inte är särskilt engagerad heller.

Skörheten i verksamheten bekräftas även av Lennart som berättar att den nuvarande kostchefen vid en kontroll upptäckte att det på Sollerö skola var ”mycket halvfabrikat och det var väl under en period som Elisabet var sjukskriven”. Även den information som odlingsgruppen distribuerar genom skolan är i nuläget beroende av lärarnas välvilja eftersom det inte finns några officiella riktlinjer som säger att de *måste* skicka ut informationsbladen till föräldrarna; mina informanter uttrycker att det för närvarande verkar fungera ”ganska bra” men säger också att det beror på respektive lärares engagemang.

Kommunens brist på policy gör det också svårt för mina informanter att veta hur mycket de som för tillfället arbetar på kommunen egentli-

gen vet om verksamheten. När vi pratar om de uteblivna reaktionerna på att Sollerö skola varje år lyckades ha en positiv slutbalans under sina år med egen budget säger Charlotte att

vi har inte fått några jättereaktioner på det därför att *de* byter ju också folk hela tiden [...] styrande och chefer byts ut och såhär. Det är ju ingen kontinuitet.

Den främsta anledningen till att Sollerö skola gick tillbaka till central budget, vilket har påverkat mina informanter genom att villkoren för råvaruinköp har förändrats och flexibiliteten i matlagningen har minskat, var att individer i systemet byttes ut. Enligt Lennart⁸ berodde återgången till central budget på att Mora kommun anställde en ny kostchef som var mycket positivt inställd både till odlingsverksamheten och upphandling av lokala och ekologiska varor. Hon ansåg att det skulle vara enklare att få översikt över och organisera arbetet ifall alla skolor var samlade under kommunens centrala budget. Samtidigt sade den nytillsatta rektorn för Sollerö skola att hon inte ville ta på sig ansvaret för skolköket utan fokusera på sitt pedagogiska uppdrag, vilket innebar att skolans arbete med egen budget avbröts och skolköket fördes tillbaka på kostenheten. Tre år senare slutade kostchefen då hon erbjöds en annan tjänst; ännu en kostchef tillsattes och mina informanter uttrycker att det sedan dess har införts restriktioner för skolans möjligheter att handla lokala råvaror. Här tydliggörs vikten av kommunikation för att bibehålla tilliten till systemet, eftersom de av mina informanter som inte själva haft kontakt med den kostchef som förespråkade tillbakagången till central budget alla tror att återgången enbart berodde på att nuvarande rektor inte ville ha budgetansvaret, trots

⁸ Trots att jag inte har en primär källa till dessa uppgifter anser jag att Lennart i det här fallet är en pålitlig källa, dels för att han känner den aktuella kostchefen privat och har diskuterat ärendet med henne och dels för att han nyligen hade avgått som rektor för Sollerö skola och fortfarande kände engagemang för och höll sig uppdaterad om dess verksamhet.

att det i verkligheten var fler faktorer som spelade in. Centralt är i alla fall att ifall Lennart inte hade slutat som rektor skulle Sollerö skola troligtvis ha fortsatt med egen budget och större friheter i verksamheten.

4.3 Kontinuitet och ontologisk (o-)trygghet

I avsnitt 4.2. diskuterade jag hur bristen på policy gör verksamheten sårbar för förändring. Jag menar att denna sårbarhet i förlängningen leder till ökad osäkerhet i mina informanternas vardag. Begreppet *ontologisk trygghet* är nära förknippat med tillit och innebär att individer har en grundläggande tilltro till sin omvärlds stabilitet och kontinuitet; de vet hur deras tillvaro ser ut och att ingenting kommer att förändras drastiskt och utan förvarning (Giddens 1996:91). Denna trygghet finner vi på en känslomässig snarare än en medveten nivå och den är därmed en relativt oreflekterad del av vår tillvaro. Eftersom rutinerna i vår tillvaro är viktiga för att skapa och upprätthålla den ontologiska tryggheten menar jag att den brist på policy jag har identifierat leder till att det hos mina informanter istället skapas en ontologisk *otrygghet*. Otryggheten uppstår när de har svårt att överblicka de faktorer som påverkar förutsättningarna för deras verksamhet och är oförmögna att sja om verksamhetens framtidsutsikter.

De av mina informanter som för närvarande arbetar på skolan eller är aktiva i odlingsgruppen uttrycker alla en osäkerhet inför framtiden. Denna osäkerhet grundar sig inte främst i vad de faktiskt *vet* om framtida förhållanden, utan kommer av det faktum att de *inte* vet hur det kommer att gå med odlingarna och upphandlingen. Den huvudsakliga källan till osäkerheten är den bristande informationen från kommunens sida om deras syn på och framtida planer för Sollerö skola och dess miljöarbete. Mina informanter hör från kökspersonal att det blir

svårare och svårare att köpa lokala råvaror, de känner att rektorn är ovillig att delta i dialog och de får inga klara besked från de kommuntjänstemän de kommer i kontakt med. Monica säger att

det är det vi känner är lite oroväckande, att nu får de inte beställa från Siljans chark och får inte vi älgköttet heller sen liksom. Och vart är det på väg, sen är det helt styrt eller?

De funderingar Monica uttrycker är representativa för mina informanter, som alla pratar om förändrade och striktare upphandlingsregler utan att riktigt veta vad det egentligen är som gäller, eftersom informationen är svår att komma över. Den osäkerhet mina informanter uttrycker ser jag som en yttring av en ontologisk otrygghet som skapar stress och frustration i deras vardag.

Mina informanter vet heller inte hur det kommer att gå med skolorodlingarna i framtiden eftersom det är så många faktorer som måste fungera för att de skall kunna fortsätta. Enligt Charlotte är den springande punkten för odlingarnas framtidsutsikter att de har fortsatt tillgång till jordkällaren eller någon annan lokal som ligger nära skolan och där de kan lagra potatis och rotsaker. Men hon berättar också att Konsum nästa år skall fatta beslut om vad som kommer att hända med jordkällaren; de vill inte ha kvar den eftersom hela uthuskomplexet står oanvänt och kostar pengar. Ett år till vet de att de kommer att kunna förvara grönsakerna där, men sedan är det osäkert och den osäkerheten läggs ovanpå alla andra faktorer som gör att verksamheten svajar. Charlotte säger att det ”vet man ju inte över tid hur länge vi kan hålla på, det kan jag inte svara på riktigt. För det är ju alltid varje år att det är lite frågetecken kring olika saker”. Ifall skolan hade haft en uttalad policy som sade att den här verksamheten *skall* finnas kvar skulle det ha varit lättare att påbörja en dialog om vilka alternativa förvaringslösningar man kan erbjuda, vilket skulle reducera den

otrygghet mina informanter känner idag. Även om Sollerö skola tog fram en policy som uttryckligen avsåg sig ansvaret för skolodlingarna skulle det innebära att mina informanter hade någonting att förhålla sig till och arbeta för förändring. I nuläget finns inte detta och verksamhetens beroende av nyckelpersoner gör att mina informanter inte uppfattar systemet som pålitligt och konstant, utan upplever det som föränderligt och präglad av inkonsekvens.

4.4 När tilliten tryter – strategier för överlevnad, förändring och långsiktighet

När lekmäns tillit till systemet minskar och de betvivlar kompetensen hos de representanter de möter, kan de hantera detta genom att själva tillägna sig den expertis de anser saknas hos dem de möter vid tillgångspunkterna (Giddens 1996:90). Det som pågår på Sollerön är ett tydligt exempel på detta då dialog med skolans rektor och kommuntjänstemän har lett till att mina informanters tillit till systemet minskat; deras sätt att hantera det har bland annat varit att själva inhämta information om exakt vilka krav de kan ställa vid offentlig upphandling och hur de som föräldrar har möjlighet att påverka sina barns skolmat. Istället för att lita på att kommunens experter skall sköta sitt arbete på ett sätt som de finner tillfredsställande har de börjat förhandla och själva komma med förslag på hur saker kan skötas.

Det går inte att komma ifrån att bristen på policy hos Mora kommun och Sollerö skola skapar en mängd problem för det arbete mina informanter utför, men samtidigt kan insikten om detta skapa möjligheter för dem att hitta nya vägar till långsiktighet i sina verksamheter. Struktureringsteorin bygger på idén om *strukturens dualitet* (duality of structure), vilken innebär att det inte går att göra en skarp skiljelinje mellan aktörer och struktur utan att de är två delar i en helhet; samspe-

let mellan aktör (individ) och struktur (samhälle) börjar varken med den ena eller den andra, utan utgör ett cirkulärt förhållande där båda är beroende av och reproducerar varandra (Giddens 1984:25, 163). I sitt handlande förhåller sig aktörer till strukturen (i detta fall till exempel kommundienstemäns tolkning av de lagar de arbetar efter), men deras handlingar har också som effekt att legitimera och reproducera strukturen. På samma sätt som vi genom våra handlingar kan reproducera det existerande systemet, kan vi även utmana och till och med förändra det om vi genom vårt handlande ifrågasätter det existerande systemets legitimitet.

Det verkar som att både skolodlingarna och skolans övriga arbete för närproducerad skolmat länge vilat på axlarna på de engagerade individer som utgör ”kärntruppen” för verksamheterna. Eftersom varken Mora kommun eller Sollerö skola har någon uttalad policy för just dessa verksamheter har både odlingar och skolmat länge varit beroende av dessa individer. De huvudsakliga strategierna skolpersonal och föräldrar har tillgripit för att säkra skolodlingarnas fortlevnad har varit att helt enkelt ta saken i egna händer och utföra det nödvändiga arbetet oavsett var det huvudsakliga ansvaret kan tänkas ligga. Mina informanter beskriver hur de har suttit hemma i Susannes kök och försökt klura ut vem i odlingsgruppen som känner vem på ön och vilka som har barn i samma idrottsförening som andra föräldrar på skolan, så att de kan komma över kontaktuppgifter inför kommande arbetsdagar. Ibland har de själva lagt ut pengar för utsäde och drivmedel till maskiner för att odlingarna skall kunna fortsätta. Susanne säger att anledningen till att odlingarna kunnat fortsätta under så lång tid utan att finnas med i någon budget är att ”folk har liksom fixat och trixat hit och dit genom alla år”. Det nya projektet med uthyrningsrader är en av strategierna för att få verksamheten att gå ihop, liksom stödrätterna som har sökts för odlingsmarken. Problemet med dessa

strategier är att trots att de håller igång verksamheten från år till år så har de ingen inverkan på det övergripande systemet. Aktörernas strategier syftar i detta fall inte till att förändra eller förbättra verksamhetens förutsättningar och passerar därmed ”under radarn” på kommun och skolledning, som kan fortsätta med ”business as usual”.

Mina informanter uttrycker att de länge försökt skapa en dialog med skolans rektor för att underlätta arbetet med skolodlingarna. Denna strävan efter dialog grundar sig i det faktum att odlingarna startades på initiativ från skolan; därför, anser mina informanter, borde det finnas ett intresse för delaktighet från rektorns sida. Under samtalen med informanterna märker jag dock att de har börjat komma till insikt om de förändrade förhållandena mellan skola och odlingar och att de inser att det är upp till dem att säkra verksamhetens långsiktiga överlevnad. Detta syns när de berättar om odlingsgruppens relation till rektorn, som uttryckligen har sagt till dem att hon inte vill ha något med odlingarna att göra. Daniela säger att ”vi tycker att vi får inte så mycket stöd från skolan och det kan jag säga ärligt att rektorn, hon är inte intresserad över huvud taget”. När vi pratar om svårigheterna de har haft med att få ut kontaktuppgifter till de föräldrar som har barn på skolan och Monica pratar om att skolan borde stötta dem mer eftersom odlingarna startades av och för skolan, invänder Daniela att det är just det som är problemet, att det känns som att odlingarna ”inte är skolans grej längre”. Med hjälp av denna framväxande insikt kan mina informanter istället tillgripa strategier som syftar till att stabilisera och skapa långsiktighet i verksamheten.

Det verkar som att den bristfälliga kontakten med skolans nuvarande rektor har fått medlemmarna i odlingsgruppen att inse att de måste hitta hållbara strukturer och samarbeten *utanför* skolan. Därför har de under våren begärt ett möte med Mora kommuns kostchef för att diskutera skolodlingarna och upphandling. Inför mötet med kommunens

kostchef arbetar odlingsgruppen med att ta fram en årsklocka över odlingsverksamheten och dess kostnader, med målet att deras utgifter skall inkluderas i kostenhetens budget för Sollerö skola. I nuläget är tanken att budgetsamtalen skall ske direkt med kostenheten istället för att gå igenom skolan, vilket inte hade skett ifall verksamheten fått uttryckligt stöd från skolledningen.

Ett problemområde mina informanter tar upp är att Sollerö skola har lättare att hålla budget tack vare grönsakerna från odlingarna, men att detta inte synliggörs utan försvinner in i kommunens stora budget där alla andra skolor går med minus. När skolan hade egen budget kunde de välja att lägga pengarna som sparades in genom odlingarna på att komplettera med bra, lokala råvaror, men så länge de har central budget blir det omöjligt att göra. Eftersom upphandlingen nu görs centralt kompletteras de ekologiska, egenodlade grönsakerna med t.ex. kyckling från Thailand, vilket nämns av alla i odlingsgruppen och Elisabet och som alla anser vara orimligt, speciellt när de jobbar så hårt för att deras barn skall få närodlat och näringsriktig mat. Därför har de börjat plocka fram siffror på hur mycket som ”blev över” av skolans budget under de år de hade eget budgetansvar; dessa siffror har de tänkt presentera för kostchefen vid vårens möte.

En annan anledning till det inplanerade mötet med kostchefen är att de vill få reda hur de som föräldrar kan påverka de krav som ställs i upphandlingen. Efter att ha hört om andra kommuner där enstaka elever efter krav från föräldrarna får ”specialkost” som är lokalproducerad så vill de veta hur de själva skulle kunna göra något liknande på Sollerön. Efter mötet med kostchefen planerar de att skicka ut en enkät till skolans föräldrar för att undersöka hur stort intresset är för att få till en policyförändring, samt för att informera om exakt hur det skulle kunna gå till. Daniela säger att

hela min moral säger liksom att jag kan inte ge mina barn kött från djur som har haft det dåligt, det funkar inte. Och det jag är lite intresserad av, det är att se framöver hur kan vi som är föräldrar påverka.

Ifall möjligheten finns att påverka och tillräckligt många föräldrar är intresserade av att det köps in ekologiskt tänker de ta frågan till kommunfullmäktige. När de har tagit reda på vad som gäller kan de, som Monica säger, tala om för de andra föräldrarna att

hörni ni, för att vi ska kunna fortsätta med den här maten och för att vi ska få köpa kött nere hos Mats där barnen kan åka ner och titta på kossorna, då måste ni fylla i den här lappen.

Den nya riktning som mina informanters arbete har tagit kan förstås utifrån de olika strategier som aktörer kan använda sig av när tilliten till systemet vacklar. I detta fall har de gått från att själva sköta verksamheten så gott de kan till att försöka hitta vägar som kan påverka systemet till deras fördel. För att göra det har de blivit sina egna experter genom att börja inhämta kunskap de i ”normala fall” skulle ha litat på att systemets representanter besitter. Exempel på detta är att de tar fram siffror på Sollerö skolas budgetresultat från tiden med egen budget, samtidigt som de på egen hand försöker ta reda på exakt vilka krav de har möjlighet att ställa vid offentlig upphandling. De har även vänt sig från skolledningen direkt till kostenheten och i och med det kartlagt odlingarnas kostnader för att de skall kunna inkluderas i den centrala budgeten. Det verkar som att strategin med att etablera direktkontakt med kostenheten i viss mån redan gett utdelning. När jag pratar med Mora kommuns kostchef har mötet med odlingsgruppen redan ägt rum och hon informerar mig om att Sollerö skola även i fortsättningen kommer att få köpa sin pedagogiska ko. I detta fall har kostenheten gjort ett undantag för en enstaka skola i kommunen, vil-

ket även det visar hur aktörer kan påverka systemet och därmed även förutsättningarna för sitt handlande.

4.5 Oavsiktliga konsekvenser

Trots att mina informanter uttrycker att det arbete de bedriver inte får stöd från skollledning och kommun menar jag att detta inte är avsikten från kommuntjänstemän och rektors sida. I Mora kommuns strategiska plan för 2011-2014 står det bland annat att ett ”positivt näringslivsklimat” är en av de faktorer som skall ge Mora en fördel i framtida utveckling (s. 3) och kommunen utnämns även till en av Sveriges ”mest hållbara städer” (s. 5). Vidare skriver Mora kommun att de strävar efter att vara en plats där människor kan utvecklas och där företagsklimatet är gynnsamt, samt att ”jämställdhet, dialog och delaktighet ska prägla alla verksamheter” (s. 7). Det står även att en ”klok hushållning med våra lokala och globala resurser är en förutsättning för en bra framtid i Mora”, att Mora kommun skall ”vara drivande i att se till att hålla kulturlandskapet öppet”, samt att ”de kommunala bolagen och kommunen som fastighetsägare ska vara föregångare i miljöarbetet” (s. 11). Utöver hållbarhet är det viktigt för Mora kommun att så många som möjligt av kommunens invånare har egen försörjning eftersom det bidrar till att öka självkänsla och respekt hos individen (s. 15).

I sin strategiska plan visar Mora kommun på en medvetenhet om vikten av att arbeta med långsiktiga strategier för att minska energianvändningen, gynna lokalt företagande och tillvarata de lokala resurserna samtidigt som man arbetar med kultur- och landskapsvård. På ett teoretiskt plan lägger detta en stabil grund för ett gott samarbete med Sollerö skola, som genom sitt arbetssätt främjar miljömedvetenhet och hushållning med både ekonomiska medel och naturresurser,

samtidigt som det gynnar närproduktion och därigenom lokalt företagande. Men samtidigt har Mora kommun, liksom alla andra svenska kommuner, vissa ramar och riktlinjer de måste förhålla sig till i sitt arbete; exempel på dessa är lagen om offentlig upphandling och de ekonomiska resurser de har att röra sig med. I Moras kommunplan för 2015 står till exempel att läsa att för- och grundskolenämnden sedan några år tillbaka har ekonomiskt underskott i sina verksamheter och att man parallellt med omfördelning av kommunens resurser även ser över hur verksamheterna kan effektiviseras (s. 14).

Det Mora kommun strävar efter i sitt arbete verkar vara att följa ramverket för offentlig upphandling och sätta ihop en näringsriktig meny för kommunens skolor, men framför allt att hålla sig inom en snäv budget och se till att alla kommunens skolor har samma möjligheter. Yttringar för detta likabehandlingsideal syns i de offentliga dokument jag tagit del av, men bekräftas även av kommunens kostchef, som under vårt samtal återkommande hänvisar till "alla andra skolor", målet för "hela Mora kommun" samt "avtalet"⁹. Det som händer i mötet mellan å ena sidan mina informanter och å andra sidan skolledning och kommundienstjänstemän vill jag förstå utifrån begreppet *oavsiktliga konsekvenser*. Begreppet innebär att även om vi har en intention med en specifik handling så kan denna handling komma att få konsekvenser vi inte alltid kan förutse, överskåda eller ens förstå (jfr Giddens 1984:8). Trots att aktörer vet varför de utför en viss handling är de omedvetna om att de genom sina handlingar reproducerar systemet; därmed är de även omedvetna om de oförutsedda effekter dessa handlingar kan komma att få för deras egna och andra aktörers framtida handlingsmöjligheter (jfr Giddens 1984:26-27). I fallet med Sollerö skolodlingar och skolans kamp för att få upphandla lokalt är just dessa

⁹ Med "avtalet" avsåg hon lagen om offentlig upphandling

oavsiktliga konsekvenser en avgörande faktor, eftersom en central aspekt av problematiken mina informanter uttrycker är att de känner sig *aktivt motarbetade* av både Mora kommun och Sollerö skolas rektor. Jag vill hävda att det inte är dessa systemrepresentanternas *intention* att faktiskt försvåra för dessa verksamheter, utan att de själva som aktörer inom ett system helt enkelt försöker förhålla sig till sina omedelbara ramverk och inte fullt ut är medvetna om hur det påverkar de som engagerar sig i skolans miljöarbete.

Skolans nuvarande rektor har tydligt uttryckt för mina informanter att hennes uppdrag är att ansvara för skolans pedagogiska verksamhet och att hon inte har något ansvar för skolmaten eftersom det är enhetens verksamhetsområde. I sig är det inget konstigt och egentligen ingenting som mina informanter inte håller med om. Problemet i detta fall ligger i att rektorns definition av det pedagogiska uppdraget skiljer sig från mina informanters definition; enligt deras definition bör skolodlingarnas pedagogiska mervärde anammas av den pedagogiska chefen så att verksamheten kan förankras ännu stadigare i skolans grundvärden. På samma sätt arbetar Mora kommun för att alla skolor inom deras ansvarsområde skall uppnå en standard som är av god kvalitet samtidigt som de är kostnadseffektiva. Inom ett dylikt system kan det vara svårt att finna det utrymme som är nödvändigt för att särbehandla en skola ifall det innebär merarbete för de kommundienstämänner som arbetar inom området, speciellt när det i vissa fall är en tolkningsfråga ifall det ens *finns* utrymme för särbehandling (se bl.a. Edenstrand 2013 för en diskussion kring kommunala tjänstemäns syn på handlingsutrymme i förhållande till lagstiftning).

Detta innebär att den strävan som finns hos Mora kommun och Sollerö skolas rektor att sköta sina respektive uppdrag inom det givna ramverket får oavsiktliga konsekvenser för mina informanter. Dessa konsekvenser är en känsla av att bli motarbetade av institutioner de

anser borde stödja deras arbete, samt avtagande tillit till systemet, vilket yttrar sig i misstro mot kompetens och intentioner hos de representanter de möter vid tillgångspunkterna. Kontakten med kommunen sammanfattar Susanne med att ”det känns som att det inte hänger ihop, ena handen säger en sak och andra handen gör nåt annat”; i förlängningen leder detta till en ökad känsla av otrygghet i vardagen eftersom systemet upplevs som opålitligt och föränderligt.

5 Slutord

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur arbetet med lokal mat och odlingar på Sollerö skola påverkas av relationen till kommun och skolledning. Detta har jag undersökt utifrån följande frågor: 1) På vilket sätt påverkas de som är aktiva i Sollerö skolodlingar eller engagerade i skolans miljöarbete av Mora kommuns policy gällande deras verksamhet; 2) Hur viktigt är skolledningens stöd för att verksamheterna skall fungera; och 3) Vilka strategier använder sig mina informanter av för att påverka det system inom vilket de agerar?

Avsaknaden av aktiv policy hos Mora kommun gällande odlingsverksamheten har en rad negativa konsekvenser för dem jag har intervjuat: Eftersom "kommunens" inställning till verksamheten är beroende av de individer som för tillfället innehar nyckelpositioner (till exempel kostchefen) upplever mina informanter att de inte får ett konsekvent bemötande av de kommuntjänstemän de kommer i kontakt med, vilket leder till att deras tillit till kommunen minskar och att de upplever en ökad otrygghet som grundar sig i ovetskap om de framtida förutsättningarna för verksamheten. På samma sätt har avsaknaden av policy hos Sollerö skola gjort att det stöd de fått från skolledningen varierat kraftigt beroende på olika rektorers engagemang och tolkning av sitt uppdrag, vilket även det skapar osäkerhet och gör verksamheten beroende av individerna i den. Dock upplever jag inte

att skolläringens stöd är avgörande för att verksamheten skall kunna fortsätta; hos mina informanter kan jag se att acceptansen av att skolan inte längre är en aktiv samarbetspartner möjliggör för dem att hitta andra vägar till långsiktighet i projekten, bland annat genom att förhandla med Mora kommun om inköp av närproducerade råvaror och inkludering av odlingarnas utgifter i den centrala budgeten. Mina informanter har gått från att arbeta för odlingarnas *omedelbara* överlevnad till att skapa strukturer som kan tillåta dem att fortsätta med ökat oberoende och större motståndskraft.

Jag har diskuterat att kommuntjänstemän och skolläring inte är medvetna om hur deras förhållningssätt påverkar mina informanter. Det är viktigt att förstå dessa oavsiktliga konsekvenser för att kunna se helhetsbilden och vidta åtgärder för att minska känslan hos engagerade kommuninvånare av att bli åsidosatta eller motarbetade i sitt engagemang. Ifall inblandade aktörer förstod de konsekvenser deras handlande har för andra skulle det bli lättare för odlingsgrupp och pedagoger, rektor samt kost- och inköpschefer att sätta sig ned och diskutera hur de kan skapa hållbara strukturer för Sollerö skolas framtida miljöarbete, eller åtminstone klargöra varför det *inte* är möjligt att göra det. Med anledning av detta vore det intressant att följa upp denna studie med en undersökning av hur Mora kommuns tjänstemän ser på sitt uppdrag och försöka hitta vägar för konstruktiv och långsiktig dialog.

Mot slutet av vårt samtal säger Charlotte att ”saker och ting ändrar sig ju hela tiden, det kan man ju inte komma ifrån”. Jag håller med henne om detta och om det orimliga i att förvänta sig att ingenting skall förändras i ett flexibelt och dynamiskt samhälle. Trots detta vore det fint att se en framtida policy hos skola och kommun som tillåter Sollerö skolas kost- och odlingsarbete att stå stadigt trots förändringar i personalsammansättning och upphandlingslagar.

Referenser

Tryckta källor

- Edenstrand, Clara. 2013. *Kommunen och maten – En studie om handlingsutrymme i fråga om invånarnas matförsörjning i Tranås kommun*. Självständigt arbete i landsbygdsutveckling, Institutionen för stas och land. Sveriges Lantbruksuniversitet
- Giddens, Anthony. 1984. *The constitution of society*. Great Britain: Polity Press
- Giddens, Anthony. 1996. *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur AB
- Kaijser, Lars. 2011. Fältarbete. I: Kaijser, L & Magnus Öhlander (red.). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur AB
- Kvale, S. & S. Brinkmann. 2014. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB
- Pripp, Oscar. 2011. Reflektion och etik. I: Kaijser, L & Magnus Öhlander (red.). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur AB
- Shore, C. & S. Wright. 1997. Policy: a new field of anthropology. I: Shore, C. & S. Wright. (red.). *Anthropology of Policy: Critical Perspectives on Governance and Power*. Great Britain: Routledge
- Teorell, J. & T. Svensson. 2007. Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod. Malmö: Liber AB

Icke tryckta källor

Direktiv 2014/24/EU. Europaparlamentets och Rådets direktiv om offentlig upphandling. Tillgänglig på <http://www.arbetsvarlden.se/wp-content/uploads/2015/02/Direktiv-2014-24.pdf> (hämtad 2015-05-26)

Mora kommun. Strategisk plan för åren 2011-2014. Tillgänglig på <http://www.mora.se/Documents/PDF-filer/Kanslienheten/stratplan2011-2014.pdf> (hämtad 2015-05-12)

Mora kommun. Kommunplan 2015. Tillgänglig på <http://www.mora.se/Documents/PDF-filer/Ekonomienheten/Kommunplan2015%20slutlig.pdf> (hämtad 2015-05-12)

Sveriges Natur 2013. Skolan som odlar eget. Tillgänglig på <http://www.naturskyddsforeningen.se/sveriges-natur/2013-4/skolan-som-odlar-eget> (hämtad 2015-05-23)

Vetenskapsrådet. Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Sverige: Elanders Gotab. Tillgänglig på <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (hämtad 2015-05-14)

Intervjuer

Charlotte. 2015-04-11. I fritids lokaler på Sollerö skola. Längd: 53:20.

Daniela och Monica. 2015-03-29. I Sollerö gamla prästgård. Längd: 02:13:47.

Elisabet. 2015-03-27. I min campingstuga på Sollerö camping. Längd: 01:24:36.

Lennart. 2015-04-12. Hemma hos informanten på Sollerön. Längd: 01:17:12.

Susanne. 2015-04-12. Hemma hos informanten på Sollerön. Längd: 01:02:35.

Yvonne. 2015-03-26. Hemma hos informanten i Gesunda. Längd: 01:02:00.